

Utdrag ur

NÄR KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2009

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för När kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningssprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Ej utsedd
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av metall	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av sten	Antikvarie Rebecka Svensson
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Rebecka Svensson

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.

Inventering av inventarierna i När kyrka 2002-07, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av När kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Program för utvändiga reparationsarbeten på När kyrka, upprättat 1992 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Tryckta källor

Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.

Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.

Sveriges Kyrkor, Gotland band VI:8, 1990.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.

Utas, J., Om gotländska valv: examensarbete i arkitekturens teori och historia Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1122	Årtal enligt Strelow.	SvK
s. 1100-tal	En liten romansk stenkyrka uppfördes, bestående av absidkor och långhus av vilka grundmurarna finns kvar under kyrkans golv.	SvK
o. 1200	Dopfunt av ”Hegwaldr”.	GK, SvK
o. 1250	Uppfördes tornet med tydliga försvarsanordningar, tornet inrättades på samma sätt som kastalerna. Inget annat torn på Gotland har så tydliga försvarsanordningar som detta!	SvK, GK
1200-tal	Triumfkrucifixets kors.	SvK
o. 1300	Det nuvarande, stora gotiska koret och långhuset uppfördes.	SvK, GK
1322	Gravhäll över prästen Jacob.	GK, SvK
1473	Kyrkklockan göts till Sankt Johannes ära.	GKR, SvK
Medeltida	Orgel, den fanns kvar i Biskop Brodins tid (verksam ca 1657-1677).	SvK
	Processionskrucifix.	GK, SvK
t. 1600-tal	Kyrkbänkar.	SvK
o. 1650(?)	Korbänken.	SvK
1659	Årtal på vindflöjel, står nu i ringkammaren.	SvK
1685	Fattigstock gjorde Nils smed vid Maldes lås och järn till fattigstocken.	SvK
1680	Biskopen anmärkte på att kyrkan var helt skröplig (taken och tornhuv). De reparerades, till Nils Smed och ”murarmästaren” gjordes betydande utbetalningar. Fönstren reparerades.	SvK
	Predikstolen samt ett timglas omnämns, den förra som gammal och oansenlig.	SvK
1687	Predikstol, sannolikt utförd av snickaren Jochim Sterling.	GK, SvK
1688	Kyrkan renoverades enligt de numera borttagna målningarna på väggarna.	SvK
	En sakristia av trä byggdes troligen i koret.	SvK
1689	Predikstolen målades av Johan Bartsch d.y.	GK, SvK
1690	Fattigstocken målades.	SvK
	Målat årtal på bänk under läktaren, var troligen ursprungligen en skriftestol och bör därför vara äldre än 1686.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1691	Ett trälock till dopfunten omnämns.	SvK
1694	Bekännelsepall och altarskrank.	SvK
s. 1600-tal	Bänkinredning.	GK
	Altaruppsats.	GK
1703	Altaruppsatsen och bänkarna målades av Christian Lorentz Numens (GK anger att det skedde omkr. 1700 och troligen av Numens). Det gamla altarskåpet såldes till annexkyrkan Lau.	GK, GKS, SvK
1708	Anbefalldes att gräva ett dike över kyrkogården för att torrlägga den samma.	SvK
1709	Två nya bänkar tillkom.	SvK
	Taken reparerades efter en stormskada.	SvK
1711	Kyrkogården omgavs både av stenmurar och trästaket.	SvK
1715	Ljuskrona för 12 ljus.	SvK
1728	Utbetalning för en ny bänk.	SvK
1742	En straffstock, ej bevarad, inköptes.	SvK
1746	Årtal i klockbocken jämte namnet ”ADAM DYR”.	SvK
1747	Nummertavla och duva köptes av Johan Hernell.	SvK
	Ett par kollektlåvar samt ett timglas förädrades av H. Johan Lythberg.	SvK
1750	Taken reparerades.	SvK
1754	Baldakinen tillverkades av Matthis Glömsker i Garde och målades av J. H. Dreutz.	SvK
1758	Tillverkades läktaren av snickaren Mathis Glömsker.	SvK
1765	Kyrkogården omgavs till stor del av trästängsel, vilket var i behov av reparation.	SvK
1766	Takreparationer.	
1768	Orgelläktaren målades av Nils Salin.	SvK
	En vindflöjel anskaffades.	SvK
1770	Ristat årtal på tornportalen.	Inskr.
1771-72	Omfattande reparationsarbeten: Murarna putsades, ankare av ek lades i tornmurarna, gamla takpannor och några murtegel till tegelmjöl levererades. Plåtkappor under fönstren. Nytt tak på tornhuven. Tak i alla klockhålen, nya kappor runt tornspiran.	SvK
1779	Beslöts att ett sockenmagasin skulle inrymmas i kyrkan – ringkammaren avskärmades med en brädvägg.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1780	Likluckans tak reparerades.	SvK
	Vindflöjeln m.m. blåste ned vid en svår storm.	SvK
1789	Hans Smiss betalades för ”2 lass flis til Chor golfwet”.	SvK
1793	Skranket som omgav dopfunten såldes.	SvK
	6 nya bänkar i kyrkans V del illkom, och skranket som stått där såldes på auktion.	SvK
1797	Tornhuven reparerades efter stormskadan 1780. Arbetet leddes av Byggmästare Lingström, Östergarn.	SvK
	Väggarna var enligt Hilfelelins resejournal fulla med målningar.	SvK
1700-tal(?)	Båda stigluckorna var rosafärgade.	SvK
1805	Votivskeppet skänktes av en kapten Hammarberg	SvK
1807	Takreparationer av byggmästaren Petter Lingström.	
1813	Reparation av den S kyrkogårdsmuren.	SvK
1820	En sakristia tillfogades och den gamla av trä revs, virket återanvändes till skranket i tornbågen samt till en korbänk. Till korbänken användes också delar från korskranket som nu revs och dels från sångarebänken.	SvK
1830	Dopfunten stod V om det N kvarteret.	SvK
1836	Kyrkan putsades ut- och invändigt, muralmålningarna avlägsnades, utförd av Olof Sandström, Fröjel.	SvK
1840	Kyrkogården omgavs av både stenmurar och trästaket.	SvK
1848	Tornhuven skadades av ett blixtnedslag, reparationen utfördes av N. Ardman, Ardre.	SvK
1850	Var tornet iståndsatt.	SvK
1851	Nämns att bänkarnas ståndare helst skulle avlägsnas.	SvK
1852	Kyrkans golv lades om efter rötskador.	SvK
	Inredningen (bekännelsepallens mittfält, triumfkrucifixet och bänkarna) målades i ljusbrunt.	SvK
1853	Ett större orgelharmonium anskaffades, byggt av K. J. Petersson.	SvK
1860	Orgelharmoniet befann sig i så dåligt skick att det inte gick att ståndsätta.	SvK
	Reparation av taken.	SvK
1861	Orgel byggdes av C. G. Cederlund.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1863	Sockeln på långhusets och tornets S sidor samt på korets Ö sida nyhöggs av stenhuggeriinnnehavaren Viktor Klintberg. Årtalet 1862 finns inhugget mitt på den S långhussockeln.	SvK, Inskr.
1864	Beslöts att kyrkogården skulle snyggas till.	SvK
1860-tal	Måningarna på väggar och valv var bortskrapade och överkalkade Både Brunius och Säve hade iakttag medeltida glas i fönstren.	SvK
1872	Vedkaminer, 2 st.	SvK, BH
1873	Utbetalning till A. P. Grönlund för målning av bänkarna.	SvK
1874	Skänktes en ljuskrona för 14 ljus.	SvK
	Ö stigluckan i behov av reparation.	SvK
1878	En ny sakristia uppfördes istället för den gamla som var dåligt byggd.	SvK, GK
1881-82	Kyrkogården utvidgades åt V.	SvK
1882	Krucifixet hängde i triumfbågen.	SvK
1884-85	Omfattande restaurering:	SvK
	– Monterades i långhusportalen ett överljusfönster och portalen lagades ”provisoriskt” med cement.	SvK
	– Allt kalköverdrag blir avskrapat på huggen sten, pelare och valv samt väggar. Fuktfläckar borthöggs. Väggar och valv vattenrevs i ljusgrå färg.	SvK
	– Murytorna (utvändiga?) lagades, putsades och avfärgades.	SvK
	– Tornluggarna försågs med nya kolonnetter och baser.	SvK
	– Färgat glas i fönstren (BH anger blyglasfönster) övre delen av långhusfönstren.	SvK, BH
	– Altarskranket förlängdes.	SvK
	– Flyttades korbänken.	SvK
	– Nummertavla och dopfuntslock av snickaren O. Medin.	SvK
	– Fernissades triumfkrucifixet.	SvK
	– Nya dörrblad.	BH
1885	Inrstat årtal i putsen på långhusets gavelröste.	GF
1893	De båda vimpergernas tak täcktes av tegel.	SvK (foto)
1800-tal	Fönsterreparationer och insättning av nytt glas omnämns.	SvK
s. 1800-tal	Dopfunten stod framför nischen i korets S vägg.	SvK
1910	Två ljuskronor för 14 ljus vardera samt en för 16 ljus inköptes.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1930	Avsåg man att tjärsmörja taken, reparera huven på kyrkans skepp samt måla skeppets och korets dörrar, lägga nytt brädtak på likluckan.	ATA
1931	En ny orgel byggdes av Åkerman & Lunds nya orgelfabrik, Sundbyberg. Den infogades i den gamla fasaden från 1861.	SvK
1932	Värmeledning.	SvK
	Golvet lades om.	SvK
	Bänkarnas ryggstöd justerades.	SvK
1933	Grunden till en stenkyrka grävdes fram.	SvK
	Timglasat konserverades av konservator Bertil Bengtsson, Linköping.	SvK
	En bänk i långhusets SV hörn togs bort och en väggmålning blottades.	ATA
1934	Årtal på takstol i långhuset.	Inskr.
1935	Förslag till nytt dörrparti i vapenhuset.	ATA
	Årtal på kortakets insida.	GF
1936	Skänktes en ljuskrona för 24 ljus (och flyttades?).	SvK, ATA
	Tjärsmordes taken och diverse småreparationer utfördes.	ATA
1937	Förslag på nytt överdrag på altarskrankets dynor. Det gamla tyget bestod av svart vaxduk.	ATA
1938	Den gamla skorstenen ansågs oduglig och felplacerad byggmästare R. Lydahl uppgjorde ett förslag på ny skorsten och placering.	ATA
1948	Invigdes den nya kyrkogården av arkitekt Ove Leijonhufvud, Stockholm.	SvK
1949	Tornhuven byggdes om med helt ny konstruktion, hjärtstocken från 1840 återanvändes. Arbetet utfördes under ledning av tornbyggaren Olof Pettersson, Rone. Klockan flyttades från klockvåningen till tornhuven.	SvK
1950	Förslag på åskledaranläggning.	ATA
1958	4 st. prästporträtt konserverades.	ATA
1959	Förslag till utökning av belysningen.	ATA
1959-60	En stor del av långhusportalen nyhöggs av Henry Karlsson, Slite. Den gamla portalen användes som förlaga och nya delar ritades av konstnär Bertil Nyström, Slite.	SvK
Ca 1970	Nytt faltak på långhusets N sida, nedre delen.	GF
1972	Köptes ett par kollektåvar.	SvK
1973	Nytt pannrum på kyrkogården med kulvert till kyrkan.	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1978	Nytt faltak över kor och långhus.	GF
1982-83	Invändig restaurering efter förslag av arkitekt Birger Andersson, Sanda. Konserveringsarbetena utfördes av Harald Norrby, Klintehamn.	SvK, GK
	– Väggar och valv rengjordes, lagades och kalkavfärgades. Muralmålningar hittades men befanns i så fragmentariskt skick att de kalkades över.	SvK
	– Ett sakristiutrymme inrättades i ringkammaren under läktaren. Den 1878 år uppförda sakristian inreddes som enskilt andaktsrum och kallas numera Mariakapellet.	SvK
	– Bänkar, predikstol, altarskrank och läktaren rengjordes och konserverades. En bänkrad (herrskapsbänken) togs bort (1983).	SvK, ATA
	– Den stora korbänkens målning rekonstruerades.	SvK
	– Triumfkrucifixet renoverades och målades. Konservator Harald Norrby.	SvK, ATA
	– Då kyrkan städades efter restaureringen föll predikstolens ryggstycke ned och blottade muralmålningar som aldrig överkalkats. Ryggstycket hängdes upp i sakristian under läktaren.	SvK
	– Nuvarande färgsättning på bekännelsepallen.	SvK
	– Altarskranket ändrades, skådesidan var målad i blågrått med grå marmorerade speglar.	SvK
	– Votivskeppet renoverades.	SvK
	– Värmeinstallation(?).	ATA
	– Dopfunten flyttades några meter.	ATA
	– Byttes del av posten i korets Ö fönster.	GF
1992	Invigdes ljusbäraren.	ATA
1993	Yttre restaurering efter förslag av arkitekt Jan Utas, Visby, entreprenör Närbygg AB: Ny puts, taken reparerades, dörrar fönster sågs över och vissa träd på kyrkogården togs ned. Åskskyddet och belysningen på vindarna kompletterades. Gluggarna försågs med nät på träramar. Dörrarna målades. Stigluckorna putsades och avfärgades. Långhustaket stagades. Sockeln fogades. Fönstren sågs över.	GF
1994	Kyrkans portaler konserverades av Stenkultur i Stockholm AB.	ATA
1997-98	Två gravtumbor konserverades av Stenkultur i Stockholm AB.	GF
2001	Belysningen i ljuskronorna kompletterades.	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
2004	Elringning installerades.	GF
2004 (ca)	Inredningen sanerades mot trägnagande insekter.	Muntl.
2004	Elringning installerades.	GF
2005	En gravhäll, två gravtumbor samt gravvården över C. F. Wallander konserverade Stenkultur i Stockholm AB.	ATA
	En duk konserverade Britt-Marie Mattson, Raä.	ATA
o. 2006	Ljuskronor m.fl. metallföremål rengjordes av Dahlströms metallgjuteri HB.	Muntl.
2007	En mässhake konserverades av Lena Hassel, Kalmar läns museum.	ATA

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
BH	Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.
GF	Gotlands fornsals arkiv
GK	Lagerlöf, E., och Svahnström, G., Gotlands kyrkor. En vägledning, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Röhr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., och Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
kh	kyrkoherde
Muntl.	Muntlig uppgift från församlingen.
o.	omkring
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
Strelow	Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland bd VI:8, 1990.
t.	tidigt.